

MAGYAR PHILOSOPHIAI SZEMLE.

TÖBBEK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

BARÁTH FERENCZ ÉS BÖHM KÁROLY.

I. ÉVFOLYAM.

1. FÜZET.

1882. MÁRCZIUS 1.

Megismeritek az igazságot, és az igazság
szabadokká téssen titeket.

János VIII. 32.

TARTALOM.

1. Bevezetésül. — *Böhm Károly.*
2. A philosophálás akadályai. — Első közlemény. — *Dr. Horváth Cyrill.*
3. Spencer Herbert. — Első közlemény. — *Lechner László.*
4. Giacomo Leopardi gróf, mint a német pessimismus előfutárja. — Első közlemény. — *Dr. Buday József.*
5. Az amerikai költészet fejlődése. Walt Whitman.
6. Értesítő.
Alexander Bernát. Kant. Élete, fejlődése és philosophiája. — *Dr. Nemes Imre.*
7. A philosophiai folyóiratokból.
8. Ujabb philosophiai művek.

BUDAPEST.
AIGNER LAJOS.

1882.

A „MAGYAR PHILOSOPHIAI SZEMLE“

munkatársai egyelőre a következők:

Dr. Alexander Bernát
dr. Babics Kálmán
dr. Bánóczi József
dr. Bászel Aurél
dr. Bihari Péter
Bodnár Zsigmond
dr. Budai József
Dengi János
Domanovszki Enáre
Dunai Ferenc
dr. Emericzy Géza
Fekete Endre
dr. Felméri Lajos
dr. Fischer Lajos
Gombócz Mihály

Greguss Ágost
Grünwald Béla
György Aladár
Harrach József
dr. Horváth Cyrill
Hunfalvy Pál
dr. Kiss Áron
dr. Kovács Ödön
Kuncz Elek
dr. Lechner László
dr. Maczki Valér
dr. Medveczky Frigyes
Melegh Gyula
Moller Ede
Nagy Gusztáv

dr. Nemes Imre
dr. Öreg János
dr. Pauer Imre
Péterfy Sándor
dr. Pulszky Ágost
Schneller István
dr. Schwarcz Gyula
dr. Schwartzler Ottó
dr. Simon József
dr. Széchy Károly
Szlamka Elek
Szöcs Farkas
dr. Tolnay Lajos
Vandrák Elek.
dr. Werner Rezső.

Felelős szerkesztő: **Böhm Károly.**

Társzerkesztő: **Baráth F.**

A philosophiai műveltség a nemzetek műveltségének teljessé tevője és betetőzője. A nélkül az nem egész s egyszersmind az adja meg annak az érettség és férfiaság valódi bélyegét. Az képesít bennünket az élet és gondolkodás bármely körének helyes felfogására és méltatására. Ez érteti meg velünk valójában a jelent, számot ad a multról s tanácsot ad a jövőre nézve. S a mennyiben az emberi dolgok változandóságában megismerteti velünk az örök és változatlant: a csüggedéstől és kétségbeeséstől megóv.

E philosophiai műveltség alap-természetében egyetemes, általános emberi; hazát nem ismer, csak emberiséget; ez köti össze egymással a korokat, a nemzeteket. De időszerinti kifejlődésében az egyes nemzetekhez van kötve. Nemcsak az által, mert azok kezén és munkája által fejlődik, hanem az által is, mert minden nemzet rányomja saját bélyegét saját philosophiai műveltségére. Így a német, az angol, a skót, a francia philosophia (a mennyiben ez utóbbiról külön lehet szó): jelentékenyen különböznek egymástól. Azért, bár fogalmi ellentétnek látszik, lehet szó egyes nemzetek nevéhez kötött, s így idővel talán magyar philosophiáról is.

Az emberi gondolat-világ ezen nagy kincstárához, mely az emberi lét egész kérdésre igyekszik feletetet adni, ép úgy mint a vallás, csak hogy más alakban: fajunk még nem adta meg a maga részét; nem legalább olyan mértékben, hogy az ott számot tenne. Bár kitűnő gondolkodóink voltak időszakonként nekünk is, de azok inkább a külföld philosophiai eszméit ismertették és alkalmazták hazánk viszonyai közt. Első királyunk, Szt. István, a fia Imre herceg számára írt kormányzati tanácsaival, az első magyar állam-bölcs. Mátyásnak mondásaiban, melyeket kortársai följegyeztek, úgy intézkedéseiben, sok gyakorlati bölcsesség jelentkezett. A XVI. századbeli vallásos reformatió a gondolat felszabadulását magával hozta hazánkban is és

az iskolák egy részét azok tűzhelyévé tette. Apáczai Cserei János a XVII. században, egymaga igyekszik, óriás erőfeszítéssel, magyar philosophiai irodalmat teremteni. S végre, csak legutóbb, Erdélyi János törekedett becses munkái által érdeket gerjeszteni hazánkban a philosophiai gondolkodás iránt, s egyebek közt összeszedte és összeköté a multban a magyar philosophiai tevékenység szárait s ez által is igyekezett nemzetét buzdítani a folytatásra.

Erdélyi munkája csonkán maradt; felhívó szava feleletre vár ma is. S a munka folytatására vagy akár megkezdésére, minden nappal nagyobb szükségünk van. Alkotmányunk legújabb átalakulása által szorosabban tagjaivá lettünk az európai mívelt népcsaládoknak, mint eddig valánk. Új államéletünk az eddiginél nagyobb megfontolásra és nagyobb dolgok végrehajtására hí. A pusztá kölcsönzéssel semmiben sem érhetjük be többé, így a philosophiában sem; saját erőnket kell fejlesztenünk itt is. Meg kell mutatnunk, hogy mit érünk ezen a téren, de egyszersmind fentartanunk összeköttetésünket Európa többi nemzeteinek hasonnemű törekvéseivel.

E szükség érzete indított néhány tanárt, író és gondolkodót a fővárosban arra, hogy egyesüljenek s egy folyóiratot indítsanak a főntebbi célok megvalósítására; s hozzájuk a vidékről is nagyszámú és jelentékeny erők csatlakozván: ime most a folyóirat megindítása érdekében, a magyar közönséghez fordulunk. Ezt láttuk a legelső célra vezető lépésnek arra nézve, hogy hazánkban a bölcsészeti gondolkodás és műveltség iránti érdeklődést szélesebb körben felébreszszük; a philosophiai szellemű művek számára olvasókat és írókat növeljünk, s a jövőre nézve lehetővé tegyük egy magyar philosophiai műveltség megszületését, vagy ha úgy tetszik, folytatását.

Ebből következik, hogy folyóiratunk nem csupán szakközölny akar lenni. A tulajdonképeni philosophia (logika, lélektan, aesthetika, methaphysika, természet- és vallás-bölcsészet, bölcsészet-történet stb.) köréből is közöl ugyan dolgozatokat s igyekezni fog, úgy a külföldi philosophiai mozgalmakat és irodalmat, mint a magyar philosophiai munkásság eddigi történetét, főkép az újabb korból, megismertetni. De azonkívül hozzá szól az állami és társadalmi élet nevezetesebb kérdéseihöz is; hozzá a tanügyhöz, a művészetekhez és irodalomhoz, közöl kritikákat és tanulmányokat; a nyelv, faj, nemzeti jellem kérdéseit (a népi nyelv s közmondások és népszokások psychológiájával) mind körébe vonja, s korlátul és jellegül a tárgyilagosabb, bölcsészeti szempontú tárgyalás-módot állapítja meg.

A »Magyar Philosophiai Szemle« megjelenik kéthavi füzetekben, tehát évenként összesen hat füzetben, mintegy 30—35 ivnyi tartalommal.

Előfizetési ár: egész évre **5 forint**. Egyetemek, theologiai intézetek s egyéb felső iskolák hallgatói, ha ellenőrizve történik az előfizetés, személyiük részére évenként **3 forinttal** fizethetnek elő.

A lap szellemi részét, s általában a szerkesztést illető tudósítások a szerkesztőséghez (*Deák-tér, 4. sz. evang. főgymnasium*), az anyagi részt s kiadást illetőleg pedig Aigner Lajóshoz (*Városház-tér*) küldendők.

Aigner Lajos,

kiadó.

NEMZETI KÖNYVTÁR.

MAGYAR IRÓK NÉPSZERŰ KIADÁSA.

Szerkeszti

ABAFI LAJOS.

I. Kazinczy Ferenc összes költeményei. I. kötet. Ára füze	1 frt 20 kr., kötve 1 frt 80 kr., díszkötésben	2 20
II. Mikes Kelemen: Mulatságos napok. Bezly cyclus.	1 frt 20 kr., kötve 1 frt 80 kr., díszkötésben	2 20
III. Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete. 1 frt 50 kr.,	kötve 2 frt 10 kr., díszkötésben	2 50
IV. Kármán József művei. I. kötet. (Fanny hagyományai stb.) 1 frt,	kötve 1 frt 60 kr., díszkötésben	2 60
V. Vitkovics Mihály költeményei. 80 kr., kötve		1 40
VI. Vitkovics Mihály prózai művei. 1 frt, kötve		1 62
VII. Kazinczy Ferenc összes költeményei. II. kötet. 1 frt 20 kr.	kötve 1 frt 80 kr., díszkötésben	00 2
VIII. Vitkovics Mihály válogatott levelei. 1 frt, kötve		1 60
IX. gróf Zrinyi Miklós szigeti veszedelme és kisebb	költeményei. 1 frt 20 kr., kötve 1 frt 80 kr., díszköt.	2 20
X. Mikes Kelemen Törökországi levelei. 1.80, kötve 2.40, díszköt.		2 80
XI. Dayka Gábor költeményei. 1 frt, kötve 1.60, díszkötésb.		2.—
XII. Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek. 1.80, kötve 2.40, díszköt.		2 80
XIII. Kármán József művei. II. kötet. (Vegyes iratok, levelezések)	1 frt 60 kr., kötve 2 frt 20 kr., díszkötésben	2 60
XIV. Csokonai Mihály összes művei. Bevezető kötet: Csokonai	Vitéz Mihály. (Jlet és jellemrajz.) Irta Haraszti	
Gyula. 1 frt 60 kr., kötve		2 20
XV. Katona József összes művei. I. kötet: Bánk-bán. Jeruzsálem	pusztulása. Luca széke. 1 frt 40 kr., kötve	2.—
XVI. Katona József összes művei. II. kötet. Ziska Monostori	Veronka. István király. 1 frt 40 kr., kötve	2.—
XVII. Sárosy Gyula összes művei. I. kötet. Arany Trombita és	egyéb hazafias költemények. 1.40, kötve 2 frt, díszkötésben	2 40
XVIII. Dugonics András: Bátori Mária. Endrődi Sándor tanul-	mányával Dugonicsról. 1 frt 40 kr., kötve	2.—
XIX. Katona József összes művei. III. kötet. A borzasztó toronv.	Aubigny Clementia. A Mombelli grófok. 1 frt 40 kr., kötve	2.—
XX. Sárosy Gyula összes művei. II. kötet. Vegyes költemények.	1 frt 40 kr., kötve 2 frt, díszkötésben	2 40
XXI. Vajda János kisebb költeményei 1 frt 40 kr., kötve 2 frt,	velinkiadás 2 frt 40 kr., díszkötésben	3 60
XXII. Vajda János elbeszélő költeményei 1 frt 60 kr., 2 frt 20 kr.	velinkiadás 2 frt 80 kr., díszkötésben	4.—
XXIII. Gaal József: Szirmay Ilona. Történeti regény. Bevezetésül	Gaal József élete és munkái. Irta Dr. Badiés Ferenc.	
2 frt, kötve		2 60
XXIV. Beöthy László: Goldbach & Comp. Regény. 1 frt 40 kr. kötve		2.—
XXV. Vahot Imre emlékiratai és Petőfi Sándor emlékezete. 2 frt,	kötve	2 60
XXVI. Balogh Zoltán összes költeményei. I. kötet 1 frt 40 kr., kötve		2.—

BEVEZETÉSÜL.

Uj irodalmi vállalatoknak mindig nehéz a kezdetük. Addig míg a vállalat részletes céljai, szellemi iránya tényekben nem nyilatkoznak, közönség és munkatársak egyaránt tartózkodó állást foglalnak el, tehát épen azon két tényező, mely nélkül nincs irodalmi vállalat. Ezt a circulus vitiosust, hogy a mit már kezdetben is ismerni kellene, azt csak a folytatás hozza meg, az által lehet némileg megszüntetni, hogy ha a vállalat megindító annak indokairól s céljairól, szellemi irányáról mindjárt kezdetben félremagyarázhatlan felvilágosítást nyujtanak a közönségnek.

Annál inkább szükséges az nálunk, mivel az említett nehézség különösen nagy a mi vállalatunknál. Arról van szó, hogy a dolgok felfogásának oly alakját, mely nálunk csak időközönként s rész szerint és kis körben érvényesült, erősítsük s adjunk annak minél szélesebb körben hangot, jogot és életet. A népeket conservatív hajlamaik a megszokotthoz vonzzák s önkénytelenül ellene szegülnek csekély újításoknak is. Annál inkább félhetni tőle olyankor, ha egy oly felfogási formának, milyen a philosophiai gondolkodás, mely nálunk eddigelé igen mostoha bánásmódban részesült, nagyobb érvényt, mélyebbre ható befolyást igyekeznek kivívni az élet mezején többé-kevésbé uj emberek. Az ilyen vállalkozást indokolni, annak szükségességét igazolni mulhatlan kötelesség.

Mert a gyakorlati élet kérdéseivel elfoglalt elme könnyen tévedhet, mikor elvont tanok életrevalóságáról itélni készül. Nálunk pedig Hetényi és Szontágh nagyon is a gyakorlat malmára hajtották a vizet, mikor Hegel követőivel szemben az ilyen idealistikus »Zsófi-féle« ismeret impraktikus voltát hirdették. Közvetlenül gyakorlati, az igaz, a philosophia nem volt soha; nem

tanított meg közvetlenül senkit vasutak, gőzhajók, távirók s egyéb új találmányok megalkotására. Azonban az ilyen gyakorlati dolgok még nem teszik az egész gyakorlati életet. Mindezek csak eszközök egy sokkal magasabb-gyakorlati cél elérésére, melyet az ember akarata tűz ki magának, s melynek megértésére az összes gyakorlati találmányok nem képesítnek. Az emberi életnek idealszerű berendezése, ez a gyakorlati cél; erre szolgálnak a gyakorlat változatos eszközei, s e célt megérteni, indokolni, öntudatosan kifejteni, erre csak a philosophia tanít.

Ha tehát a philosophia nem is közvetlenül gyakorlati, azért mégis oly tényező, melynek a gyakorlati életre a legnagyobb hatása van, oly hatása, milyennel a valláson és művészetten kívül a szellem működésének más ága nem dicsekedhetik. E hatásról tanuskodik, hogy egyebet ne is említsünk, a múlt század legnagyobb eseménye, a francia forradalom, s a ki a történelemben a mozgató erőt tiszta szemmel képes meglátni, az mindenütt megtalálja azon finom szálaikat, melyekkel a politikai események a philosophiai eszmékkel összefüggnek, s óvakodni fog azon elhamarkodott állítástól, mint ha a philosophiát és a gyakorlatot áthághatlan chinai fal választaná el egymástól. Mert végre is az eszmék azok, melyek az emberiség történelmét mozgatják s a történelmi események csak tört képei az eszmék megvalósulásra törekvő hatalmának.

Ha az volna célom, hogy a philosophia hatását a tudomány elméleti ágaira vázoljam, akkor hivatkozhatnám sok figyelemre méltó dologra. Elmondhatnám, hogy a szabad kutatás elvét elv gyanánt Descartes és Verulam Bacon hirdették; hogy az inductio módszerét ugyanők fogalmazták; hogy a fejlődés elmélete philosophusoktól származik; hogy az atomismus első csiráit Demokritos tanaiban találhatni; hogy az anyag és erő közti viszonyt philosophusok igyekeztek megfejteni; hogy a művészetnek elvi felfogása Kant és Hegel philosophusi érdeme; hogy a történelem magasabb lendületű képét philosophiai műveltségű férfiaknak, a történelem philosophiáját Hegelnek és iskolájának köszönjük. De nem célom a philosophiának panegyrikusát írni, — egyrészt nem érzek elég erőt hozzá, másrészt tudom jól, hogy a hol sok a fény, ott sok az árnyék is. Arra a kérdésre szeretnék röviden

felelni: szükséges-e nekünk hazai viszonyaink között a philosphia? s indokolt-e annál fogva annak nagyobb mérvben terjesztése, ha kell állandó szemle segítségével is?

A szükség érzetét lelkünkben mindig valami hiány költi fel. Ugy vagyunk a philosphiával is. Félek, hogy e hiányoknak, ha csak rövid felemlítése is, kellemetlen lesz; és még sem kerülhetem ki. Ismerik mind azok, a kik éber szemmel nézik nemzeti életünk egyes mozzanatait; s azért nem szerénytelenség tőlem, ha azokra utalok. Bennök rejlik ezen »Szemlének« igazolása. Rövid az én okoskodásom veleje. Bennünk megingott az ideálokban való hit. Onnan szépirodalmi, tanügyi, társadalmi, politikai s tudományos bajaink legnagyobb része. Kielégítő ideálokat a modern kornak nem nyújt sem vallás sem művészet többé; az ilyen ideálokat, a melyek határozott körvonalúak és hódításra képesek, nemzedékünknek csak a philosphia s az annak nyomán támadt műveltség adhatja meg. Azért kell a philosphiát terjesztenünk. Lehet, hogy tévedek, de indokaimnak ez a sorozata. Kifejtésük kötelességem.

Az ideálokban való erős hit minden nemzetnél sajátos kifejezést nyer azon eszme szerint, melynek legkiválóbban képviselője az a nemzet. A hellén nemzet életét megdicsőítette a művészet; a rómainál kimagasodtak jogi intézményei s államalkotó képességei; a német erős volt a speculativ gondolkozásban; az angol a politikai szabadságra s a gyakorlati élet meggazdagítására törekedve hozott létre nagyszerű eredményeket; a francia a társadalmi intézmények javításán fáradozott és így tovább. A magyarnak is van egy ily eszméje; igaz, hogy csak elvont eszme, mely tartalmát a szellem egyéb tetteiben leli, de a mely alapja a többi eszmék valósításának s ez a jog-tisztelet és hazaszeretet s a szabadság-eszméje. Annyira erős volt ez eszme nemzetünkben, hogy realizálásának és biztosításának feláldozta századokon át állami és polgári jólétét, kényelmét s áldozta vérét is bőségesen. Vedd ki ez eszmét a magyar történelemből s érthetlenné válik minden részletében. A meddig az eszmékben hittek a nemzetek, addig tartott nemzeti nagyságuk; az eszme adta életüknek a lendületet, ez eszmében való hit buzdította erejük és így lényegük kifejtésére. A gyenge is ebből nyerte erejét, a félénk bátorságát, a rest ösztönzőjét. Mi belőlünk

sem halt ugyan még ki a eszme iránti szeretet; sokkal mélyebben van az plántálva lelkünkbe, semhogy ellene törő hatalmak kiirthatnák. De elvesztette élő erejét s életünk nem mutatja többé azon vidámságot, arcunkról nem sugárzik többé azon bátorság, melyet az eszmében való hit, mint külső kifejezőjét megszokott teremteni.

Pedig ideálok nélkül nincs nagyság. Az idealismus az egyedi tényező, mely a nemzetek életét magasztossá teheti. A hol ez eltűnt, ott köznapi fogalmak és felfogások lesznek irányadókká, közönséges elmék vezérlőkké, lázas kenyérkereset a cél, közönséges élvezet a jutalom. Elvész a mérték a szép, az igaz, a jó megítélésében s a pillanat sugallata, a pártos érdek, többnyire az egyéni vonzalom és ellenszenv lesznek mérvadókká az életben. S mind ennek nyomait találhatjuk saját magunk társadalmi viszonyaiban s mind ezek kényszerűséggel utalnak egy hiányzó tényezőre, mely nélkül azokat megszüntetni lehetetlen.

Itt áll első sorban irodalmi kritikánk. Ha ez még el nem érte is azon fokot, a hol a szégyenletesség kezdődik, de igen sokszor nem áll messze attól. Szeretettel elmélyedni valamely író alkotásába, s tudományos elvek alapján itélni művészeti s tudományos művek felett, mindez oly ritkaság nálunk, hogy szinte ujjainkon elszámálhatjuk az előforduló eseteket. Az ez iránybeli termékeken átlag véve három dolgot láthatni: felületességet, avatatlanságot és kiváltképen baráti és ellenséges, tehát elfogult pártos indulatot. De elvi bírálatot, mely a tudomány magaslatán álló elvek szerint volna megírva, mely nem csak azt mondja indokoltan, mi rossz? hanem azt is, hogy miért rossz? és mi volna jobb? — hány ilyen bírálatot tudnának nekem az ezrekre menő évi gyártmányok között felmutatni? Pedig szigorú, igazságos kritika nélkül nincsen igaz tudomány.

Hol rejlik már most ennek az oka? Mi nem kívánjuk, hogy csalhatatlan legyen a bíráló; de annyit követelnünk kell a józan kritika nevében, hogy a bíráló elvek szerint dolgozzék; mondja ki vagy legalább éreztesse elveit, melyekkel ítéletét igazolni bírja. Bírázataink legnagyobb része ezt nem tartja szükségesnek sem: az egyéni önkény oda vetett nyilatkozata azt követeli tőlünk, hogy meghajoljunk előtte, az igazolatlan egyéni izlés nyilatkozata előtt! Pedig az ilyen követeléshez csak az egyetemes

észnek van joga; a mi ennek hatalmával magát igazolni nem bírja, annak követelőleg fellépnie nem szabad.

Az egyetemes ész azonban elvekben találja kifejezését s nálunk az elvek feletti vitatkozás kiment a divatból. Elveket feladni, az már nagy baj; de az elvek uralmát egyáltalában megszüntetni akarni, rábízni magát a perc kegyelmére, az még nagyobb baj, az az ész méltósága ellen elkövetett bűn. Ez okozza az élet minden mezején a ziláltságot, az egyesnek az ész közönsége ellen való feltámadását. És miért nem vitatjuk többé az elveket? Avagy mind az elv volna-e már s elfogadható józan elv, a mit annak hirdetnek? hátha csak egyéni ötlet az egész, és nem elv? A gondolkodás elgyengülésében rejlik e hiánynak oka. A gondolat gyengesége bujkál az elvek fejtegetése előtt; az erős gondolkodás belevágja fejszóját az elv szívébe s megpróbálja, közönséges agyagból vagy kipróbált ércből van-e öntve? Elvek fejtegetése azonban philosophiai munka; a ki egészséges kritikát kíván nálunk látni, az kénytelen előbb a philosophiát jobban meghonosítani. Ez az alap, amaz a tető; ez a gyökér, amaz a gyümölcs.

Itt áll második sorban közoktatásunk ügye. A legnagyobb műretek az öntudatosan kifejtett jellem. A társadalom, mely szép épületek, szobrok, festmények megteremtését előmozdítja, csak szépíti életét; a melyik jellemes fiakat nevel, az megalakítja lételét. Azonban nevelési s oktatási ideálok nélkül e remekművek nem teremnek. A mi nevelésünk pedig, fájdalom, nem ismeri az ideált, melyre az ifjak szemét, a férfiak munkáját fordítani kellene. Tévedésünk főforrása az, hogy nem tudjuk megmondani: mit akarunk oktatásunk s nevelésünk által elérni? Tapasztalat itt nem segít, mert az ideál nem tapasztalati fogalom. Az emberi szellem ideáljait csak e szellem tudományos megismerése állapíthatja meg s a szellem tudománya éppen az, a mit terjeszteni akarunk.

Mert hiába altatjuk magunkat azzal, a mit most annyira szeretünk elhíttetni magunkkal, hogy a tapasztalati ismeretek szerzése az egyedüli cél. Van ezen tapasztalati külső anyag ismeretén túl a léleknek más óhaja, más vágya, melyet neki a külső természetnek teljes ismerete sem adhat meg, — az ideál. Ez ideálokban való hitnek öre a vallás mellett a philosophia.

De ha valaki ezt csekélynek venné, ha valaki azzal állana elő, hogy a tapasztalat meghozza a szükséges ideálokat is, melyekre akaratumkat irányoznunk kell, még akkor is a tudomány nemzeti jellege és önállása követeli a philosophiai műveltséget. A tudomány nem áll egyes ismereteknek összefüggés nélküli halmozásában, hanem azoknak elvi feldolgozásában. A tudomány tartalmát átvehetik a nemzetek egymástól s azt kell is tenniök, mert a gondolat egyetemes. A feldolgozás azonban az egyes nemzetek sajátja; ez által lesz egységes egészszé a nemzet ismereteinek sokasága, ez által nyeri a tudomány nemzeti jellegét. Az angol, francia, német stb. tudomány háttérében ott áll az angol, francia, német philosophia, s ezzel együtt tekintve mutatják azon sajátos vonást, mely azokat, mint különböző nemzetek alkotásait egymástól jellemzőleg megkülönbözteti.

Ez önállóság a tudományos elvek kezelésében, a módszerben rejlik s azért nem volt tisztában magával Hetényi, a mikor nemzeti philosophiát kívánt s nem tudta, hogy ennek egyik fő eszköze az önálló külön módszer, mely amant lassan ugyan, de biztosan létre fogja hozni. Ha majdan több philosophiai műveltségű tudósunk lesz, akkor tudományunk is függetlenné fog válni s bele illeszkedik csekély, de értékes szem gyanánt ama nagy láncba, melylyel a tudomány a földkerekség összes népeit átfogja. Akkor a tudomány képes lesz nemzetünknek megfelelő ideálokat szolgáltatni a társadalom s a politika terén is, s akkor meg fog szünni ama sivár ideanélküliség, a mely életünk eme két nagy ágát mindinkább lelketlenné, prózaivá és sülyedtté kezdi tenni. Hogy az idealis felfogás e téren is minél előbb uralomra jusson, — ennek előmozdítása is a »Magyar Philos. Szemlé«-nek feladata.

Talán sikerült e néhány sorban kimutatnom, hogy nekünk philosophiai műveltségre szükségünk van minden téren, azon célból, hogy öntudatos, elvileg igazolt nemzeti életünk lehessen, mely távolabbi, magasztosabb célok szolgálatában álljon, mint a mindennapi szükség céljai. Szükségesnek tartom már most közönség és munkatársak előtt egyaránt röviden vázolni azon szellemet, melynek e folyóirat kinyomata leszen s azon módot, melylyel e szellemet kifejteni, az életbe átültetni igyekezni fogunk.

A folyóirat formai elve: az értelemnek feltétlen szabad használata. Ez elv, melyet Descartes formulázott nyíltan és határozottan, s melynek az egész fejlődését köszöni, ránk nézve axioma. Nem ismerünk igazságot, mely az emberi szellem természetén nem alapulna, nem tekintélyt, mely észokokkal magát igazolni nem bírja. A mely gondolkodás ezen elvet nem ismeri, az még nem emelkedett philosophiai magaslatra, a mely szándékosan tagadja, az visszaesés egy oly fokra, melyen az emberiség szelleme századok előtt állott, s számba sem jöhet philosophia, kutatásoknál. Ebből következik a folyóirat állása is a különböző philosophiai irányokkal szemben. Mi jól tudjuk, hogy az igazság nem nyilatkozott egy rendszerben sem tökéletesen, hogy az igazság eszméje történelmileg különböző sugarakba vetődött szét, melyeknek mindegyike igazat és hamisat tartalmaz vegyest. Ezen oknál fogva a folyóirat nem szolgál semmiféle iskolának kizárólagosan, hanem szolgál az igazságnak, melyet a bölcselkedő elme különböző alakokban, de ugyanazon tartalommal keres. Elegendő szabadság van ez által a munkatársaknak biztosítva nézeteik kifejtésére s az előállható viszonylagos nézetkülönbség csak serkentő hatással lehet tudományos működésünkre. Ha ez az egyöntetűség rovására történik is, de a célnak jobban szolgál, mert a philosophiai gondolkodást minden irányban és alakban ébreszti és fejleszti. S reméljük, hogy az idő magától meg fogja teremteni a határozott irányt is, a melyben a munkatársak egy közös világnézet kifejtését meg fogják próbálni. Most egyelőre gyengeségünk miatt ilyen kizárólagosságot nem engedhetünk meg.

A folyóirat első teendője saját nemzetünk philosophiai múltjának megvizsgálása. Szükséges ez egyrészt azért, hogy meglássuk, mennyit tettek elődeink, hol voltak hiányaik s miképen kerülhetnék mi ki ezeket? Másrészt pedig azért is, hogy az elődeink által feldolgozott ismeretek, melyekben akármilyen kevés, de mégis van magyar részlet is, a mai gondolkodók tudatában élő erőként lépjenek fel. Csakis ily módon lehet a múlt és a jelen közt folytonosságot létesíteni, a jelen munkájába a múltnak szerzeményét beilleszteni. E célból nem tartjuk szükségesnek már kezdetben is a chronologiai rendet. Időnkénti kritikailag átgondolt közlések elegendők, hogy az anyagot összegyűjtsük

melyet idővel, ha majd teljességben meg lesz, ügyes kéz egy nagyobb képhe foglalhat össze. A történelmi munka ezen ismeretén kívül, mellékesen azt is eszközölhetjük, hogy a magyar philosophiai terminológiát végre valahára rendezzük, s ahol kell megalkossuk.

A tulajdonképeni philosophia köréből a Locke óta oly nagy szerepre hivatott ismeret-elméleti tanok fejtegetése akár önálló cikkekben, akár idevágó művek ismertetésében, a második teendő. Ismerő erőnk terjedelmének, illetőleg határainak megismerése érdeket nyújt a gondolkodni szerető nem philosophusnak is. Az e téren szerzett eredmények alapján a metaphysika köréből az ismeret végfogalmait, milyenek pl. az erő, az anyag, a tér, az idő, a cél, kívánjuk részletezni s megoldásukat a mai ismeretek alapján megkísérteni.

A természettudományok philosophiai irányban történő kezeléséről olvasóinkat pontosan akarjuk értesíteni. Nem azon álláspontot foglaljuk el, a mely a természet philosophiájának volt rendes állása, mikor a természettudományokat a philosophia schemáiból hitte levezethetni. Mi csak azon előzményeket fogjuk esetleg kitüntetni, melyekre minden természeti ismeret utalva van s ezen előzmények alapján akarjuk a más téren szerzett ismereteket egy philosophiai világnézet egészébe beleolvasztani.

Ugyanilyen módon kívánjuk kezelni az államról és a társadalomról szóló tanokat is. A philosophiai alapoknak felderítése, melyeken ezen tudományos ágak nyugszanak, a főcélunk. Ezért az erre vonatkozó elméletek közlése, esetleg megbirálása képezi azon kört, melyen belül folyóiratunk marad, hozzátevé mindig azt, a mi ezen tudományoknál magától értetődik, a történelmi haladás figyelembe vételét. Ilyen szempontból helye jut a történelem philosophiájának is vagyis azon tannak, mely az emberiség fejlődésében uralkodó törvényeket keres s ezekből igyekszik azon célt kisejteni, mely felé az emberiséget e törvények kényszerűsége vezeti.

Egy része e folyóiratnak az egyéni szellem, mondatnók, physikai törvényeinek van szánva. Az emberi elme működési törvényeinek ismerete oly fontos mindenkire, hogy annak ismerete alól manap senki sem vonhatja ki magát, ép úgy, mint kénytelen mindenki ismerni a physika elemeit.

Mint hogy e téren az újabb idő egészen új problémákat eddig szokatlan módszerekkel igyekszik megfejteni, azért tanácsosnak találtuk a lélektan számára két rovatot nyitni. Ezek egyike inkább az elmélődő lélektan számára van fentartva, a melynek nálunk több művelője és kutatója van. Másikát az ugynevezett experimentalis lélektannak (vagyis psychophysikának) adjuk át, mely nemcsak az emberi elmének egészséges tünetényeit hozza függésbe az idegrendszer működésével, hanem annak kóros tünetényeit is le fogja írni s psychophysikai alapon magyarázni. E két rovat egymástól független; mint két iránynak kifejezői, melyek a mi korunkban az uralomért harcolnak, szemlénkben mind a ketten helyet találhatnak.

Az emberi szellem nemcsak psychophysikai törvényeknek hódol, hanem öntudatosan felhasználva azokat eszmék által meghatározott, célszerű alkotásokra törekszik, melyeket mint igaz, szép és eszméinek megvalósításait ismerünk. Ezen szabályozó törvényeknek a megalkotott művek természetéből felkutatása, a további teendő. A logikai törvények vizsgálatát legelső sorban kell végrehajtani. Ennek gyakorlati haszna is van. Középiskoláinkban szerte tanítják s nem lehet ránk nézve közönyös, mily kövön köszörülnek gyermekeink elméit. Azért nem fogunk szorítani egyedül arra, hogy a már megalapított s könyvekben leteett tanokat ismertetjük, hanem bírálva elő fogunk hatolni az okoskodás alapjáig s keresni, vajjon nem lehetnének-e oly logikát, mely a természet törvényeinek talán jobban megfelel, mint az eddig, kivált Aristoteles nyomdokain járó logikai rendszerek.

A szép törvényeinek kutatása, az erre vonatkozó elméletek közlése is teendőink közé tartozik. Ezen részt egészen nemzeti alapra szeretnők állítani, ha merészségünket siker koronázná. A szép törvényei ugyan egyetemesek, nemzetiséghez nem kötöttek; mégis formai kinyomatukat mindig nemzeti alakban, nemzeti művekben nyerik. Azért az aesthetikai tanok a nemzeti alapot nem nélkülözhetik, kivált ott, a hol a művészetek terén oly örövendetes teremtő állapotok jelei mutatkoznak mint nálunk. Épen azért az aesthetikai fejtegetéseket az irodalmi kritikákkal összefoglaljuk s egymásra hatásukkal az egyiket tartalmassá, a másikat alaposná teenni óhajtjuk.

Végre az egyéni életet szabályozó erkölcsi törvények képe-

zik amaz utolsó tárgyat, melyet Szemlénkben fejtegetni óhajtunk. Az erkölcsi élet, a mint az a nép szokásaiban nyilatkozik, alapját teszi amaz egyénileg kifejezett erkölcsiségnek, melyet a nemzetek egyes fiai mutatnak. Amazt figyelembe venni s az erkölcsi eszme nyilatkozási fokát és értékét megbecsülni, minden erkölcs-tannak alapja. Az erkölcsi végelveknek, melyek ezen szokásokban s az egyéni életben kifejezést nyernek, fejtegetésére annál nagyobb súlyt kell fektetni, minél zavarosabbakká kezdenek lenni épen ezen a téren a fogalmak s minél fontosabb épen ezen fogalmak körül a tiszta belátás, melytől függ egymás közti egyéni viszonyaink tisztasága s így az egyéni élet lehetséges boldogsága is.

Röviden akartam vázolni azon célokat, melyek e folyóirat megindítói előtt lebegtek s hosszadalmassá lettem. Azzal vigasztalom magamat, hogy talán valameniyre világossá tettem közönségünk előtt azt, a mit elérni törekszünk. Az elmondottakban vannak azon dolgok, melyekre főszlyt fektetünk; értekezések és nagyobb művek gondos elemzése az eszköz, melylyel célunkat el akarjuk érni. Ezeknek oly alakban való közlése, hogy bennök élvezet és okulás egyesüljenek, törekvésünk. Fogjuk ugyan közönségünket értesíteni külön rovatban az újonnan megjelent művekről, a philosophiai folyóiratok nyilatkozatairól, a philosophia nagyobb művelőink életviszonyairól is, de ezek célunkkal csak távolabbi összefüggésben állanak. Főszlyt fektetünk arra, hogy mind ezen tényezők hazai állapotainkkal viszonyban álljanak, azokra ha lehet, javítólag és buzdítólag hassanak. Nagy munka az, a melybe fogunk; oly terv, melynek derekas megvalósítása nem egy év alatt, nem is egy pár év lefolytával lehetséges. Munkálkodásunk befolyása első időben talán nem igen lesz észlelhető s kezdetben a cél teljessége talán nem fog kifejezésre juthatni. De hiszszük, hogy idővel munkásságunk eredményeket fog felmutatni, s hogy minden új lépés közelebb viend célunkhoz. Ha erőnk erre nem volna elegendő, vagy ha idő előtt a közönség részvétlensége miatt munkánk, melyhez lelkesedéssel fogtunk, megakadna, azzal kell magunkat vigasztalnunk, hogy a régi mondás szerint némely dolgokban et voluisse s at est, s hogy vannak célok, a melyekért bukni se szégyen.

Böhm Károly.